

ÖRÖKSÉGVEDELMI HATÁSTANULMÁNY
RÉGÉSZETI SZAKTERÜLETI MUNKARÉSZE

A „VÁMOSGYÖRK 093/24-25 HELYRAJZI SZÁM TERÜLETTEL” KAPCSOLATOS
TELEPÜLÉSRENDEZÉSI ESZKÖZÖK ELKÉSZÍTÉSE ÉRDEKÉBEN

T4 Terv Bt.
megrendelésére
készítette:

Szilágyi Krisztián Antal
régészeti szakértő (nyilvántartási szám: SO87DZ)

DEBRECEN, 2022

1. Az örökségvédelmi hatástanulmány tárgya, célja, feladata és főbb részei

1.1. Az örökségvédelmi hatástanulmány tárgya: A „Vámosgyörk 093/24-25 helyrajzi számú terület” elnevezésű beruházás, amely keretében az eddigi MÁ jelű általános mezőgazdasági terület helyett más besorolást kap. Ezen besorolás megváltoztatásához Vámosgyörk településnek a településrendezési eszközök módosítására van szüksége.

1.2. A tervezett változtatás helyszíne: Mintegy 0,5 hektárnyi területen, Vámosgyörk külterületén a 093/24-25 helyrajzi számú területek.

1.3. Az örökségvédelmi hatástanulmány megrendelője: T4 Terv Bt., 4029 Debrecen, Lorántffy utca 25.

1.4. Az örökségvédelmi hatástanulmány megrendelésének célja: a kulturális örökség védelméről szóló 2001. évi LXIV. törvény (továbbiakban: „Kötv.”) 85/A. § 1. pontja alapján örökségvédelmi hatástanulmányt kell készíteni a település településfejlesztési koncepciójának kidolgozása során. Ha a településfejlesztési koncepció készítésekor nem készült, vagy a rendezés alá vont területre nincs örökségvédelmi hatástanulmány, vagy van, de az tíz évnél régebbi, akkor azt a rendezés alá vont területre el kell készíteni. A kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról szóló 68/2018. (IV.9.) Kormányrendelet (továbbiakban: „Kormányrendelet”) 83. § (1) bekezdés a) pontja értelmében a településfejlesztési koncepció vagy a településrendezési eszköz megalapozó vizsgálata keretében települési örökségvédelmi hatástanulmány készíthető, és a Kormányrendelet 84. § (4) bekezdése alapján a „...további beépítés céljára szolgáló beépítésre szánt területnek kijelölt területen az örökségvédelmi hatástanulmány régészeti munkarészét régészeti terepbejárás alkalmazásával kell elkészíteni...”.

1.5. Az örökségvédelmi hatástanulmány feladata és főbb részei: A Kormányrendelet 83. §-a, valamint a Kormányrendelet 14. és 15. melléklete pontosan tartalmazza az örökségvédelmi hatástanulmány feladatát és főbb részeit. Ezek közül a régészeti szakterületi munkarészhez kapcsolódóan a következő szempontokat kell figyelembe venni:

A települési örökségvédelmi hatástanulmány szöveges dokumentum, azonosításra alkalmas térképi ábrázolással, fotókkal és egyéb adatokkal, amely legalább az alábbiakat tartalmazza:

Örökségvédelmi vizsgálat:

- A település történeti leírása (a történeti település- és tájszerkezet alakulása, a történeti településmag).
- A település régészeti örökségének felmérése újonnan beépítésre szánt területnek kijelölt terület esetén terepbejárással.

A rendezés során tervezett változások hatáselemzése:

- A települési értékleltárban szereplő elemek vonatkozásában releváns rövid és középtávon tervezett változások ismertetése.
- A tervezett változások hatásai: a régészeti örökségre, valamint a történeti településre, település- és tájszerkezetre.

Az értékvédelmi terv tartalmazza:

- Az értékleltárban szerepeltetett értékek megőrzését biztosító szempontok és követelmények meghatározása.
- A további régészeti feladatok meghatározása.

1.6. Az örökségvédelmi hatástanulmányt készítette: Szilágyi Krisztián Antal régészeti szakértő (nyilvántartási szám: SO87DZ).

2. Örökségvédelmi vizsgálat

2.1. A település történeti leírása (a történeti település- és tájszerkezet alakulása, a történeti településmag)

A „Vámosgyörk 093/24-25 helyrajzi számú terület” elnevezésű beruházásnak a vizsgált területe Vámosgyörk településnek közvetlenül a nyugati szélén található, a Kölcsey Ferenc utca végén, egy régi Tsz központtól északra. Tájbeosztás szerint az Alföldön az Észak-Alföldi-hordalékkúpsíkság Gyöngyösi-sík nevű kistájának északi részében fekszik. Ezen a terület csaknem teljesen sík, amelynek felszínét folyóvízi formák fedik. A terület infúziós lösszel és holocén folyóvízi feltöltésekkel borított, amelyen mészmentes réti talajok a legjellemzőbbek. A vizsgált területe és annak környéke a Gyöngyös-patak és a Nagy-Rédei-patak jobb partján található.¹

A vizsgált terület domborzati és vízrajzi tekintetben a Gyöngyös-patak és mellékágainak, valamint ezek öntésterületeinek a jobb partján található, ahol a térszín északnyugat felé fokozatosan emelkedik. A vizsgált területet keletről Vámosgyörk település, nyugatról pedig szántóföldek, kisebb kiemelkedések határolják. Egy ilyen kis dombnak a keleti lejtőjén található a vizsgált terület, amelyről így elmondható, hogy régészet-geomorfológiailag nagyon jó helyen található. A történelem folyamán emberi megtelepedésre alkalmasak a vízfolyások partjait kísérő ármentes magaspartok, hátaik, dombok, valamint a hegytetők (ún. „mentsvárként”) voltak. Általánosságban megállapítható, hogy az eddigi tapasztalatok alapján, az egykori vízfolyások által kivált mélyedések mentén gyakran intenzív megtelepedést mutatnak az eddig összegyűjtött régészeti leletek és feltárások. Az esetek többségében egy-egy kedvező adottságú ármentes magaslatot több korszakban is elfoglalhattak az emberi közösségek. Ezek a területek növénytermesztésre és állattenyésztésre is jól hasznosíthatóak voltak az őskori, a népvándorlás kori és a középkori ember számára, de a víz közelsége kedvezett a halászatnak, valamint a vízhez kötődő egyéb, pl. ipari tevékenységeknek is. Továbbá a vízzel övezett területek bizonyos fokú védelmet nyújtottak az ellenséges támadásokkal szemben. A környező hegyvidéki rész pedig a bányászat, valamint az erdőgazdálkodás miatt volt fontos.

A történeti térképek kutatásának, áttekintésének szükségességét az indokolja, hogy ezeknek a térképeknek egy része a táj- és domborzat átalakító munkák előtti állapotokról tanúskodnak. A történeti térképek a vizsgált terület egykori – az ember által nem, vagy csak kevésbé átformált – környezetéről, természeti viszonyairól mutathatnak pontosabb, realitásabb képet (pl.

¹ Magyarország kistájainak katasztere. Szerk.: Dövényi Zoltán. Budapest. 2010. 202-205.

a vízzel elöntött területek és szárazulatok elhelyezkedése, megoszlása, erdősültség aránya). A korabeli felméréseken jelölt, de ma már nem létező épületek, építmények, tanyák felszíni nyomai is azonosíthatóvá válnak. A történeti térképek földrajzi helynév anyagának és térképi elemeinek vizsgálatával esetleg olyan adatokat találhatunk, amelyek közvetve utalhatnak régészeti lelőhelyekre (faluk, várak, sáncok, árok, stb.).

Hogy a történeti térképek adatai a mai állapotokkal összevethetőek legyenek, a korabeli térképeken szereplő és a jelenleg is a terepen található közös illesztési pontok segítségével a felméréseket megfelelően pozícionálni, georeferálni kellett. Ezáltal a korabeli térképeket alkalmassá tehető arra, hogy a ma használatos EOVS rendszerben is értékelhetőek legyenek. Az így elkészített térképre a vizsgált terület rávetítésre került.

Az örökségvédelmi hatástanulmány során megvizsgáltam az I. (II. József idején felvett) katonai felmérést, a II. (I. Ferenc uralkodása alatt térképezett) katonai felmérést, valamint a III. (Ferenc József idején elkészített) katonai felmérést.

A vizsgált terület Vámosgyörk nyugati határában fekszik. Györk település a középkorban a Gyöngyös patak és mellékvizek összefolyásánál fekvő falu volt, ahol vámszedőhely működött, de a török korban elnéptelenedett, és csak a 18. század elején települt újra. Mindhárom katonai felmérésen a vizsgált terület a faluból nyugatra menő út (mai Kölcsey Ferenc utca) mentén fekszik, amely egészen a 19. századig fontos közlekedési útvonal volt. A katonai felméréseket tanulmányozva elmondható, hogy a vizsgált területet mindig is szántóként használták, amely a kora újkori falu és mai település mellett volt.

2.2. Régészeti értékvizsgálat, lelőhely-diagnosztikai vizsgálatok

2.2.1. A régészeti értékvizsgálat során alkalmazott módszerek

Az örökségvédelmi hatástanulmány elkészítése során adattári, szakirodalmi, térképészeti, levéltári adatgyűjtést és régészeti terepbejárást végeztem.

2.2.2. Az érintett régészeti örökségi elemek számbavétele, állapotának ismertetése

A Miniszterelnökség Nyilvántartási Hatósági Osztály közhiteles lelőhely-nyilvántartása, a gyűjtőterületén érintett egri Dobó István Vármúzeum adattára, a szakirodalmi és a térképészeti kutatások során, a tervezett beruházás által érintett területen és annak 200 méteres pufferzónájában az adatgyűjtés során ismert (nyilvántartott) régészeti lelőhelyre utaló adatot nem találtam.

A vizsgált terület régészeti terepbejárására 2022. március 01-én került sor, Szilágyi Krisztián Antal, régészeti szakértő részvételével. A régészeti terepbejárás során a vizsgált terület szántott és boronált, jól kutatható volt. A régészeti terepbejárást délről kezdtem meg és sávosan haladtam az északi határ irányába, majd pedig a nyugati részen található kisebb dombot jártam körbe. A régészeti terepbejárás során leletet vagy régészeti jelenséget nem észleltem, azaz új régészeti lelőhelyet nem találtam.

2.2.3. Az értékvizsgálat eredményeinek összefoglalása

A „Vámosgyörk 093/24-25 helyrajzi számú terület” elnevezésű beruházáshoz kapcsolódó örökségvédelmi hatástanulmány régészeti szakterületi munkarészének keretén belül adatgyűjtést, valamint terepbejárást alkalmaztam.

A régészeti értékvizsgálat során régészeti lelőhely nem került azonosításra, így régészeti lelőhely jelen ismereteink szerint nem található a vizsgált területen.

2.3. A beruházással érintett terület védett műemléki értékek értékleltára

A vizsgált területen védett műemléki értékek (műemléki épület, helyileg védett épület és történelmi kert) nem található.

3. A Beruházás során tervezett változások hatáselemzése

3.1. A változtatási szándékok ismertetése

Jelenleg a Megrendelőnek még nincsenek pontos, részletes terve a beépítést illetően. A vizsgált területen a változtatási szándék szerint a jelenlegi mezőgazdasági területként (szántó) való használata megszűnik, és új besorolású terület lesz, így a majdani beruházáshoz kapcsolódóan tereprendezésre és humuszmentésre lehet számítani, illetve a majdani beruházás különböző építkezései (pl. út, közmű, beruházási egységek épületei) örökségvédelmi veszélyforrást jelentenek.

3.2. Örökségvédelmi hatáselemzés

3.2.1. Örökségvédelmi hatáselemzés régészeti örökségre

Az elvégzett régészeti szempontú örökségvédelmi vizsgálatok során (térképészeti, adattári, szakirodalmi, levéltári adatgyűjtés és terepbejárás) a vizsgált területen jelenleg nem található régészeti lelőhely, azonban a geomorfológiai és történeti adottságok miatt régészeti jelenségek előkerülésére fokozott mértékben lehet számítani.

3.2.2. Örökségvédelmi hatáselemzés történeti településre, település- és tájszerkezetre

A régészeti örökségen kívüli a történeti településre és településszerkezetre, valamint a történeti tájszerkezetre jelen ismereteink szerint annyiban lesz hatással a beruházás, hogy a település beépítettsége nyugati irányba kis mértékben növekedni fog, azonban ez jelentős változást érdemben nem eredményez.

3.2.3. Örökségvédelmi hatáselemzés települési értékleltárban szereplő műemléki értékekre

Mivel a vizsgált területen a települési értékleltárban szereplő műemléki épület, helyileg védett épület és történeti kert nem található, így ebben a tekintetben örökségvédelmi hatása nincs a beruházásnak.

4. Kutatási terv

4.1. Régészeti és műemléki értékek megőrzését biztosító szempontok és követelmények

Elsődleges cél a régészeti és műemléki értékek eredeti helyükön és összefüggésükben történő megőrzése, vagyis a régészeti lelőhelyek, lelőhelyrészek elkerülése.

Jelen esetben a beruházási területen a régészeti érintettség mindössze az adattári, térképészeti és a terepbejárási adatok alapján került megállapításra: a vizsgált területen jelenleg nem ismert régészeti lelőhely, de régészeti jelenségek előkerülésére fokozott mértékben lehet számítani.

4.2. További örökségvédelmi intézkedések meghatározása

A vizsgált területen módszeres régészeti kutatások semmilyen formában korábban még nem folytak. A térképészeti vizsgálatok és terepbejárás alapján megállapítható, hogy a terület alkalmas lehetett a mindenkori emberi megtelepedésre, viszont a régészeti terepbejárás során régészeti lelőhelyet nem találtam.

Amennyiben a beruházás Kötv. 7. § 20. pontja alapján nagyberuházásnak minősül, akkor a Kötv. 23/C. § (1) bekezdése alapján előzetes régészeti dokumentációt kell készíteni. Az előzetes régészeti dokumentáció elkészítésére a Kötv. 23/C. § (3) bekezdése és a Kormányrendelet 3. § (3) bekezdése alapján kijelölt örökségvédelmi szerv a Magyar Nemzeti Múzeum Nemzeti Régészeti Intézete (1113 Budapest, Daróci út 3.). Az előzetes régészeti dokumentáció állhat adatgyűjtésből, terepbejárásból, régészeti célú geofizikai felmérésből és próbafeltárásból, amelyet feltárási projektterv zár le. Ebben az esetben a feltárási projektterv tartalmazza a további régészeti feladatokat és ezek ellátását. Ennél az esetről a jelenlegi javaslatom a majdani beruházás megkezdése előtt előzetes régészeti dokumentáció elkészítése.

Amennyiben a beruházás nem minősül nagyberuházásnak abban az esetben a Heves Megyei Kormányhivatal Építésügyi és Örökségvédelmi Főosztály (3300 Eger, Kossuth utca 26.) a Kormányrendelet 53. § (1) bekezdése alapján régészeti örökségvédelmi engedélyezési eljárás keretében írja elő a további régészeti feladatokat és ezek ellátását. Ennél az esetről a jelenlegi javaslatom a kivitelezés földmunkái előtt geofizikai mérés és próbaszondák nyitása, hogy pontosan meg lehessen bizonyosodni arról, hogy a beépítésre kerülő részeken található-e régészeti lelet, jelenség vagy objektum, azaz régészeti lelőhely.

Nyilatkozat

Alulírott Szilágyi Krisztián Antal, régész, régészeti szakértő, nyilatkozom, hogy a 439/2013 (XI. 20.) Kormányrendelet 17. §-a értelmében rendelkezem az örökségvédelmi hatástanulmány elkészítéséhez szükséges jogosultsággal és az adott szakterületen felsőfokú szakirányú végzettséggel.

Régész diploma száma: 953/2003 SZTE-BTK

Régészeti szakértő nyilvántartási szám: SO87DZ

Szilágyi Krisztián Antal
régészeti szakértő

Az általam ellenjegyzett örökségvédelmi hatástanulmány az örökségvédelmi jogszabályokkal és a hatósági előírásokkal összhangban készült, a tanulmányban szereplő javaslatok a hatályos szakmai normatíváknak és előírásoknak megfelelnek.

Debrecen, 2022. március 04.

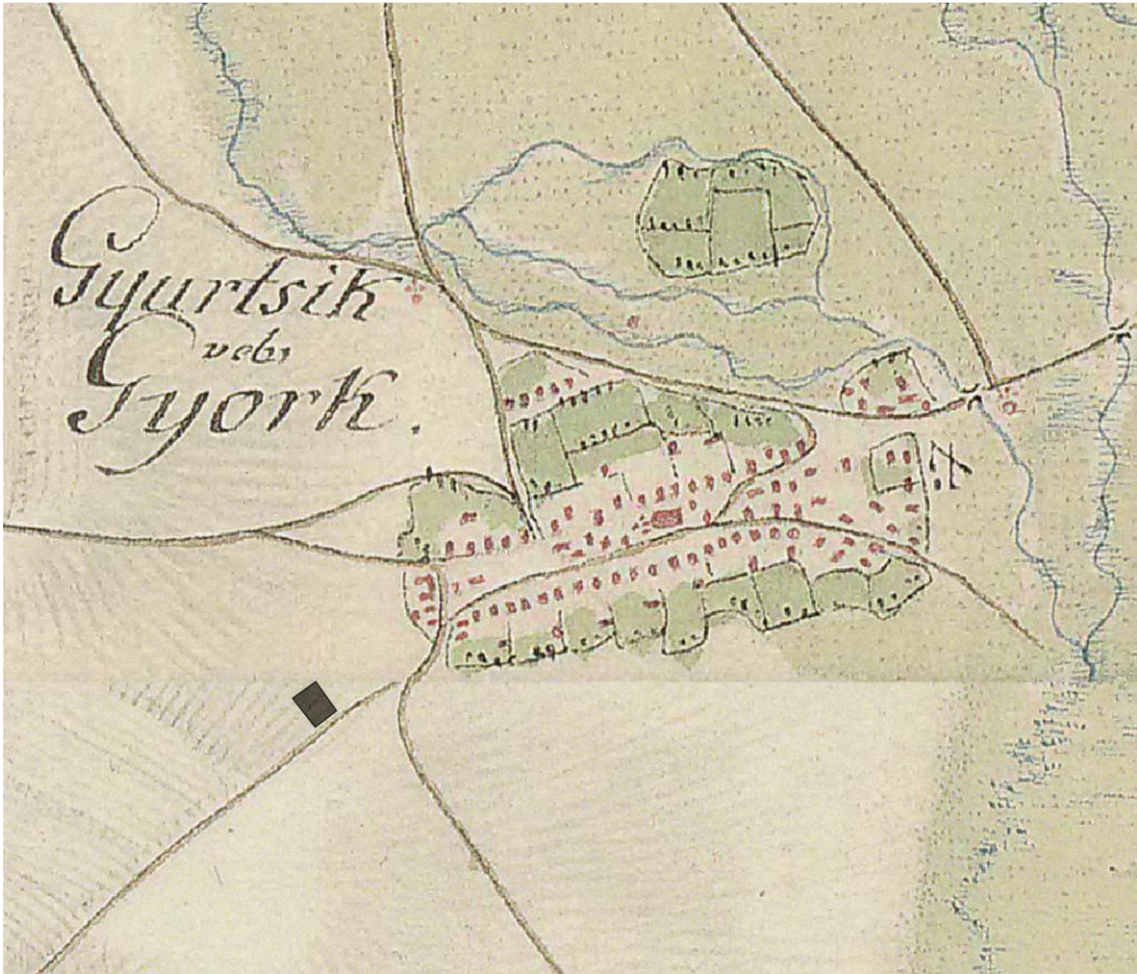
5. Térképmelléklet

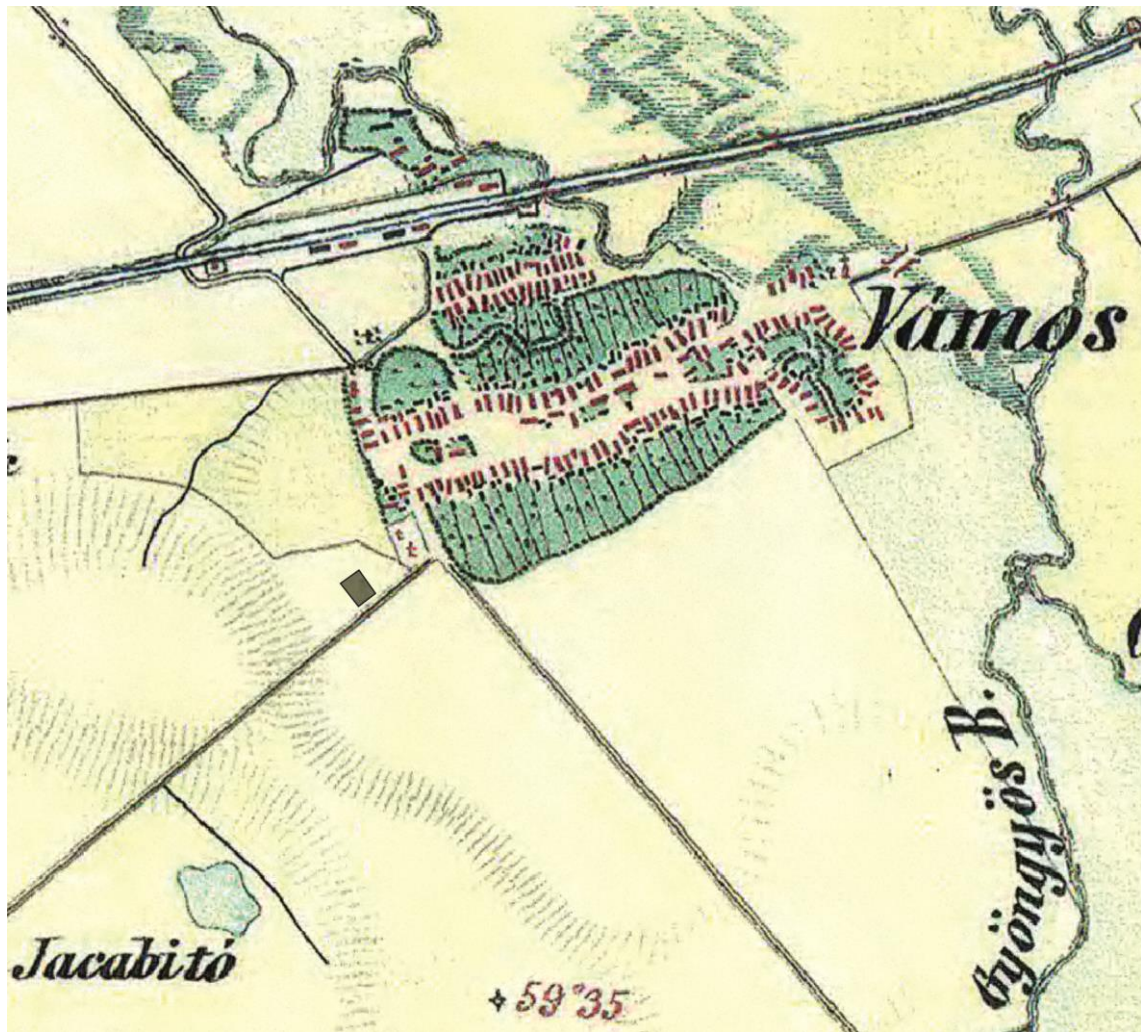
1. térkép: A vizsgált terület helyrajzi számos térképe

2. térkép: A vizsgált terület EOV térképe

3. térkép: A vizsgált terület az I. katonai felmérésen

4. térkép: A vizsgált terület a II. katonai felmérésen

